

5° « Unicuique naturaliter convenient ea, quibus tendit in suum finem naturalem; quae autem e contrario se habent, sunt ei naturaliter inconvenientia. Ostensum est autem, quod homo naturaliter ordinatur in Deum, sicut in finem. Ea igitur, quibus homo inducitur in cognitionem, et amorem Dei, sunt naturaliter recta; quaecumque vero e contrario se habent, sunt naturaliter homini mala ».

102. Obiic. Quod naturaliter est tale, semper, et ubique tale est. Atqui iusta, et iniusta non semper, et ubique talia sunt: quaedam enim iustum est fieri in aliquo loco ac tempore, quae non est iustum fieri in alio. Ergo.

103. Resp. *Dist. min.* Si materialiter considerentur, *conc. min.*, sin *formaliter*, *neg. min.*; *Neg. cons.* Et sane, « iusta et bona possunt dupliciter considerari. Uno modo, formaliter; et sic semper et ubique sunt eadem, quia principia iuris, quae sunt in naturali ratione, non mutantur. Alio modo, materialiter; et sic non sunt eadem iusta et bona ubique et apud omnes, sed oportet ea ex lege determinari. Et hoc contingit propter mutabilitatem naturae humanae, et diversas conditiones hominum, et rerum, secundum diversitatem locorum et temporum. Sic hoc semper est iustum, quod in emptione et venditione fiat commutatio secundum aequivalens; sed pro mensura frumenti iustum est, ut in tali loco, vel tempore tantum detur; et in alio loco, vel tempore non tantum, sed plus, vel minus⁴ ».

ART. IV. Sententiae intrinsecam et obiectivam moralitatem actionum negantes refutantur

104. Ne de veteribus dicamus², ex recentioribus, qui natura nihil honestum, aut turpe, iustum, aut iniustum, bonum, aut malum morale esse statuunt, aliqui, ut Ier. Bentham³, haec omnia ex utilitate definienda esse censuere: alii post

¹ *Qq. disp., De Malo*, q. II, a. 4 ad 13. De hac re rursus, ubi de immutabilitate legis naturalis.

² De his vid. s. Iustin., *Apol.*, n. 3; Tertull., *De Anim.*, c. 35, et s. Thom., *In lib. II Ethic.*, c. 3. Cf etiam Hubnerus, *Essai sur l'histoire du droit naturel*, t. I, § XVIII, p. 416 sqq, Londres 1758.

³ *Introduct. aux principes de la morale et de la législation — Déontologie, ou science de la morale*, publiée par John Bowring.

Hobbesium⁴ ex humanis legibus: alii inter quos Saint-Lambert², ex consuetudine et opinione populorum. Nostra etiam aetate, omnes ii, qui materialismo, pantheismo, liberalismo adhaerent, vel ex opinione publica, vel ex legibus civilibus, vel ex actuum effectibus et sequelis (*factis consummatis*³) bonitatem et malitiam actionum mensurari fabulantur⁴.

105. Alius autem est eorum error, qui cum Pufendorfio⁵ illud principium, veluti a Scholasticis inventum reicientes, *Actionum moralium quaedam sunt praeceptae, quia bona, quaedam bona, quia praeceptae*; et rursus, *Quaedam sunt prohibitae, quia mala, et quaedam mala, quia prohibitae*, omnem moralitatem a libera Dei voluntate, et lege positiva deducunt⁶. De hac postrema sententia in sexto articulo opportunus sermo veniet: nunc priora commenta sequenti propositione resellimus.

106. Prop. *Discrimen inter bonum et malum morale neque ex utilitate, neque ex actuum effectibus et sequelis, neque ex humanis legibus, neque ex populorum consuetudine et opinionibus potest derivare.*

Prob. 1^a pars. Utilitas, etiamsi vera ponatur⁷, regula mo-

¹ *De Cive*, c. 14, § 17, *Opp. Elem. Phil.*, sect. III, p. 10, Amstelodami 1668. Idem effutierunt Spinoza (*Ethic.*, IV, 37, Schol. 2), et Helvetius (*De l'esprit*, Disc. 3, c. 4). De Hobbesio inquit Samuel Parkerus (*De Deo et Prov.*, Disp. I), ea tantum exscrispsisse, quae iam antea damnata erant in Epicuro. Cf etiam Bruckerus, t. IV, part. II, lib. I, c. 6, § 17. Mirum proinde est, quod Gassendus (*In Epist. ad Samuellem Sorberium*) magnis eum efferat laudibus. Quid autem de statu naturali hominis effutiat Hobbesius, alibi dicemus.

² Cf Cousin, *Cours d'hist. de la phil. moral.*, leç. V.

³ Italice fatto compiuto.

⁴ De his vid. Ern. Muller, *Theol. Mor.*, Introd., § 8, p. 29 sqq, Vindobonae 1873.

⁵ *De iure nat. et gent.*, lib. I, c. 2, 6. Hunc errorem Pufendorfius ex Cartesio hausit, qui, ut diximus (*Ontol.*, c. II, art. 3, p. 17, not. 1, vol. II) essentias rerum docuit a libera Dei voluntate pendere.

⁶ Idem sensit Occamus, *In lib. II Sent.*, q. XIX, ad 3. Cf Rosmini, *Storia comparativa de' sist. mor.*, c. 8, art. 1. In eam sententiam vero Pufendorfius, aliquique Protestantes videntur perduci ex contemptu, et odio, quo Scholasticos, qui contra sentiunt, prosecuntur. Cuius rei inter ipsos Protestantes fidem facit Theophilus Cantzius, *De usu phil. Leibn. et Wolf. in Theol.*, c. XI, § 6.

⁷ Diximus, etiamsi vera ponatur; haud enim putamus resellendos eos

ralitatis esse non potest. Et sane, 1° « utilitas rei ex forma sua consequitur¹ ». Atqui forma actionis ex obiecto sumitur, circa quod versatur; siquidem « actio habet speciem ex obiecto² ». Ergo utilitas actionis naturam sui obiecti consequitur. Quapropter non ex utilitate diuidicandum est, quae nam sit actionis natura, sed e contrario illa ab ista dignoscenda est.

2° Dubium non est, quin illud dumtaxat, quod est secundum naturam hominis, ipsi revera utile sit. Atqui, « quod est secundum rationem, est secundum naturam hominis », quia « homo in specie constituitur per rationem³ ». Ergo utilitas a convenientia cum ratione, seu ab honestate, non vero haec ab illa est metienda. Hinc, e. g., « nulla utilitas esse potest, pro qua aliquid faciendum sit, quod in Dei vergat iniuriam⁴ »: immo « nec mendacium dicere debet aliquis propter utilitatem aliquam, ut dicit Augustinus in lib. contra mendacium⁵ »; vera enim utilitas esse non potest, nisi quae honestati coincidit⁶. « Nihil potest esse simpliciter et vere utile, quod repugnat honestati; quia oportet quod repugnet ultimo fini hominis, quod est bonum secundum rationem⁷ ».

3° Moraliter bonum seu honestum oportet ut sit per se eligibile⁸, quia est per se bonum: « Inter bona inventur quod est bonum simpliciter et per se, sicut bona honesta⁹. Atqui utile non est bonum, nisi ut ordinatum ad aliud¹⁰; siquidem « aliquid ex ordine ad finem bonitatem quamdam

nostrae aetatis Materialistas, qui, ut questus est Pius PP. IX, « omnem morum disciplinam honestatemque collocant in cumulandis et augendis quovis modo dvitii, et in pravis quibusque voluptatibus explendis »; Allocutio habita in Consistorio die 9 Iun. 1862 (cf Atti Pontifici, p. 374 sqq., Napoli 1865). Qui putidus error in Syllabo, § VII, n. 58, damnatus fuit.

¹ In lib. IV Sent., Dist. II, q. II, a. 1, sol. 2 c.

² 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 2 c. — 3 1^a 2^{ae}, q. LXXI, a. 2 c.

⁴ In lib. II Sent., Dist. VII, q. III, a. 2 ad 4.

⁵ Qq. disp., De Malo, q. XV, a. 4 ad 5. Cf p. 68, not. 5.

⁶ In lib. II Sent., Dist. XXI, q. I, a. 3 sol.

⁷ 2^a 2^{ae}, q. CXLV, a. 3 ad 3.

⁸ In lib. IV Sent., Dist. XLIX, q. III, a. 4 sol. 2 c.

⁹ In lib. II Sent., Dist. XXI, q. I, a. 3 sol.

¹⁰ In lib. IV Sent., loc. cit.

sortitur, quae utilitas nominatur¹ ». Ergo honestatis notio cum utilitatis notione confundenda non est: « Dignitas significat bonitatem alicuius propter seipsum: utilitas vero propter aliud² ».

107. Accedit quod utilitas non solum in diversis hominibus, sed etiam in eodem homine variabilis est; dum e contrario norma moralitatis constans et invariabilis esse debet. Insuper, si honestas ex utilitate constitueretur, probus aut iniquus homo dicendus esset, prout accurate, vel mendose summam utilitatum numeraret³.

108. Denique in utilitate privata norma moralitatis assignari nequit; hoc enim idem est, ac societatem pessum ire⁴. Neque in utilitate publica: 1° quia secus actionibus hominis, quae non ad societatem, sed vel ad scipsum, vel ad Deum referuntur, nullus moralitatis character inesset; 2° quia, cum « totum non possit bene existere, nisi ex partibus sibi proportionatis...», impossibile est, quod bonum commune civitatis bene se habeat, nisi cives sint virtuosi⁵ ». Quapropter utilitas publica nedum constituit, exigit singulorum ci-vium probitatem; 3° quia, ut verba Pu IX adhibeamus, cuiusque sanctissimi iuramenti violatio, et quaelibet scelesta et flagitiosa actio non solum haud esset improbanda, verum etiam omnino licita, summisque laudibus efferenda, quando id pro patriae amore agatur⁶: id quod eos, qui hodie utilitatem publicam venditant, non pudet asserere⁷.

¹ In lib. II Sent., loc. cit.

² In lib. III Sent., Dist. XXXV, q. I, a. 4, sol. 1 c. Et alibi: « Honestus dicitur secundum quod aliquid habet quamdam excellentiam dignam honore propter spiritualem pulchritudinem... utile autem, in quantum refertur ad aliud »; 2^a 2^{ae}, q. CXLV, a. 3 c.

³ Alia etiam argumenta videre est apud Stewart, *Esquisse*, par. II, c. 1, seq. 6. Cf etiam quae contra Dumont disseruit Al. Taparelli in Ephem. *La Scienza e la Fede*, vol. II, p. 1 sqq., Napoli 1841.

⁴ Cf Galluppi, *Elem. di filos.*, t. II, *Filos. morale*, c. 3, § 32, p. 313 sqq., Napoli 1853.

⁵ 1^a 2^{ae}, q. XCII, a. 1 ad 3.

⁶ Allocutio habita in Consistorio secreto Caietae XX April. 1849. Cf Atti etc., p. 192.

⁷ Quae impia assertio damnatur in Syllabo cit., § VII, n. 64.

109. *Prob.* altera pars. Si honestas nostrorum actuum ex solis eorumdem effectibus et sequelis dependeret¹, illud admittendum foret, quod finis, uti aiunt, sanctificet media; adeoque si, e. g., infortunium aliquod nonnisi ope periurii, vel nonnisi per homicidia et adulteria propulsari posset, haec et similia facinora non solum licita, sed etiam praecepta forcent. Atqui haec assertio prorsus a ratione abhorret: siquidem ad prosequendos etiam optimos fines non nisi media, quae iam bona sunt, adhiberi possunt. Ergo honestas actuum nequaquam a solis eorum effectibus, sed ex altiori norma repetenda venit².

110. *Minor*, praeterquam quod ex intima conscientia dictatur, hoc, quod ex s. Thoma de promimus, argumento demonstratur. Et sane, inter finem, et ea, quae sunt ad finem, « oportet esse conformitatem proportionis, ut scilicet ea, quae sunt ad finem, sint proportionata ad finem inducendum³ ». Atqui media hanc proportionem, seu ordinem, vel dispositionem, vel convenientiam cum fine bono non habent, nisi et ipsa bona sint⁴. Ergo ad bonitatem actionis oportet quod « concurrat bonitas finis, et bonitas eius, quod ordinatur ad finem: Et si hoc sit, procul dubio actus exterior bonus erit: si autem alterum desit, erit... actus malus⁵ ». Id ipsum confirmari potest hunc in modum: *Finis se habet in operativis, ut principium in speculativis*. Atqui « in speculativis non est bona ratiocinatio, sive aliquis falsum concludat, sive etiam concludat verum ex falsis dictis, quia non utitur convenienti

¹ Inter eos, qui ita sentiunt (vid. p. 73), adnumeratur etiam Villemain, *Alman. Universitair.*, 1842.

² Hinc in *Syllabo illae propositiones damnantur: Ius in materiali facto consistit, et omnia hominum officia sunt nomen inane, et omnia humana facta iuris vim habent; § VII, n. 59.—Fortunata facti iniustitia nullum iuris sanctitati detrimentum affert; n. 61.*

³ In lib. IV Sent., Dist. XLIX, q. I, a. 1, sol. 3 ad 3.

⁴ 2^a 2^{ae}, q. XLIX, a. 7 c.

⁵ In lib. II Sent., Dist. XL, q. I, a. 2 sol. Et alibi: « Potest aliquis actus ex bona intentione proveniens illicitus reddi, si non sit proportionatus fini »; 2^a 2^{ae}, q. LXIV, a. 7 c. Quomodo autem intelligentum sit illud effatum, *Finis est mensura mediorum*, vid. nostr. *Lexicon peripateticum philosophico-theologicum*, p. 134, Neapoli 1872.

medio ». Ergo actio moraliter bona non existit, sive aliquis malum finem sibi praestitutus, sive etiam ad bonum finem malas vias adinveniat⁶.

111. Praeterea, moralitatem ex actuum eventibus pendere haud posse demonstratur etiam 1° ex eo quod eventus aliquando praeter intentionem sunt; « morales autem actus recipiunt speciem secundum id quod intenditur; non autem ab eo quod est praeter intentionem⁷ »; 2° Ex eo, quod honestas radicaliter consistit in electione voluntatis⁸. Iam bonitas eventus, seu exterioris actus, « si consideretur... secundum quod est in ordinatione et apprehensione rationis, prior est, quam bonitas actus voluntatis: sed si consideretur secundum quod est in executione operis, sequitur bonitatem voluntatis, quae est principium eius⁹ ». Nulla igitur ratione actus voluntatis ex eventus bonitate bonus constitui potest. Itaque « bonitas actionis non causatur ex bonitate effectus »; sed potius « ex hoc dicitur actio bona, quod bonum effectum inducere potest; et ita ipsa proportio actionis ad effectum est ratio bonitatis ipsius¹⁰ ».

112. *Prob.* 3^a pars. Leges ex iustitia derivantur, aequa ac « in scientiis demonstrativis humana inventio ex principiis naturaliter cognitis initium sumit¹¹ ». Quocirca s. Augustinus inquit, « mihi lex esse non videtur, quae iusta non fuerit¹²; unde in quantum habet de iustitia, in tantum habet de virtute legis. Indigent ergo civiles leges aliqua regula, cui et ipsae conformari debent, ut rectae sint: ac proinde tantum abest, ut ex civilibus legibus rectitudine nostrarum actionum derivetur, ut nonnisi ex praesupposita rectitudinis norma iustitiam legum civilium metiamur. « Voluntas de his, quae imperantur, ad hoc quod legis rationem habent, oportet, quod sit aliqua ratione regulata: et hoc modo intelligitur, quod voluntas principis habet vigorem legis; alioquin voluntas principis magis esset iniqtitas, quam lex¹³ ». Ex quo ar-

⁶ 2^a 2^{ae}, q. LI, a. 1 ad 1. Cf quae diximus p. 67-68.

⁷ 2^a 2^{ae}, q. LXIV, a. 7 c.

⁸ 2^a 2^{ae}, q. CXLV, a. 1 ad 3. — ⁹ 1^a 2^{ae}, q. XX, a. 1 c.

¹⁰ 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 2 ad 3. — ¹¹ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 123.

¹² De lib. arb., lib. I, c. 5, n. 11. — ¹³ 1^a 2^{ae}, q. XC, a. 1 ad 3.

gumento illud etiam patescit, quod si in legibus civilibus fons honestatis quaereretur, nullam tam immane scelus, tamque execrabile crimen esset, quod ex tyrannorum legibus tamquam honestum sanciri non posset. Insuper, si omnes humani actus natura sua essent indifferentes, eorumque bonitas et malitia ex legibus positivis orirentur, sequeretur, ut servare legem nec bonum, nec malum natura sua esset, atque bonum non evaderet, nisi ponatur alia lex, quae iubeat servare leges, et deinde tertia, quae hanc aliam legem servare iubeat, et ita in infinitum; id quod absurdum est. Deveniendum est igitur ad aliquid, quod natura sua bonum, aut malum est, etiam ante legem positivam.

113. *Prob. 4^a* pars. Proprium est hominum ita iudicare de rebus, ut rationem cognoscant convenientiae, aut repugnantiae terminorum⁴: item, ita aliqua instituere, ut per intellectum practicum rationem eorum *operabilitatis* perspiciant⁵: haec autem ratio ab ipsa natura obiectorum desumitur. Non ergo ex ipsis opinionibus et institutis hominum actiones honestae et turpes constituantur, sed ex obiectorum natura, secundum quam ratio iudicat has probandas, alias improbandas actiones⁶.

114. Insuper, ea, quae ex mera hominum institutione, vel ex arbitrariis opinionibus derivant, prorsus variant non modo in singulis nationibus, verum etiam in singulis urbibus et domibus. Atqui decreta circa honestatem ac turpitudinem actionum, saltem quae versantur circa prima principia moralia, et quae ex iis faciliter ratiocinatione colliguntur, apud omnes gentes constanter vigent, ita ut ipsa, aequa ac *prima*

⁴ Cf *Dynam.*, c. IV, art. 9, p. 148 vol. I.

⁵ Cf *ibid.*, art. 10, p. 151-152.

⁶ Ad hanc rem praeclera sunt, quae s. Isidorus Pelusiota scribit de luxu fugiendo, deque vulgi iudicio ad res ponderandas inepto: « Ab hoc ergo tibi cave: frugalitatem cole; cum scias, quod turpe est, numquam id ob quemcumque eorum, qui ipsum agunt, consensum et conspirationem, imo ne quidem etsi omnes oratores et sophistae huc nervos suos omnes intendant, fieri bonum et honestum posse: et e contra, quod bonum est, turpe et dishonestum fieri non posse, licet unus dumtaxat, imo ne unus quidem eius amator et sectator inveniatur »; *Ep. 306*, p. 236, ed. Rom. 1629.

cipia speculabilium habitualiter a ratione teneantur¹, et sint ei naturaliter indila². Ergo³.

ART. V. *Obiectivae moralitatis primum principium*
Deum esse ostenditur

115. Ex his, quae protulimus, argumentis ad demonstrandam obiectivam actionum moralitatem, colligitur ordinem moralem exurgere ex relationibus, quas homo ex ipsa sue naturae conditione habet tum ad Deum, a quo omnimode pendet, et ad quem, velut suum finem, ordinatur; tum ad semetipsum, quatenus duplice coalescit parte, sensili nempe, et rationali; tum ad alios eiusdem naturae sue socios⁴. Quem ordinem s. Augustinus describens, perbelle inquit: « Fit in ipso homine quidam iustus ordo naturae, ut anima subdatur Deo, et animae caro, ac per hoc Deo et anima, et caro⁵; si quidem « non ordo rectus, aut ordo appellandus est omnino, ubi deterioribus meliora subiiciuntur⁶ ». Et alibi: « Tinet anima ordinem, se ipsa tota diligens, quod supra se est, idest Deum; socias autem animas tamquam seipsam. Hac

¹ 1^a 2^{ae}, q. XC, a. 1 ad 2. Cf *Qq. dispp.*, *De Ver.*, q. XVI, a. 1 c.

² 1^a 2^{ae}, q. XCI, a. 3 ad 2. Cf 1, q. LXXIX, a. 12. Quam loquendi rationem nullam cum *idearum innatarum* systemate affinitatem habere ostendimus in *Ephem. La Scienza e la Fede*, Serie III, vol. XXVI, p. 217 sqq, Napoli 1874.

³ Hinc Pius IX in sua Encyclica *Quanta cura*, VIII Dec. 1864, eorum commenta damnavit, qui « audeant concilamare: voluntatem populi, publica, quam dicunt, opinione, vel alia ratione manifestam, constitue supremam legem ab omni Divino humanoque iure solutam ».

⁴ « Triplex ordo in homine debet esse. Unus quidem secundum comparationem ad regulam rationis, prout scilicet omnes actiones, et passiones nostrae debent secundum regulam rationis commensurari. Alius autem ordo est per comparationem ad regulam Divinae legis, per quam homo in omnibus dirigi debet. Et si quidem homo naturaliter esset animal solitarium, hic duplex ordo sufficeret: sed quia homo est naturaliter animal politicum, et sociale, ut probatur in *I Politic.*, ideo necesse est, quod sit tertius ordo, quo homo ordinetur ad alios homines, quibus convivere debet »; 1^a 2^{ae}, q. LXXII, a. 4 c. Cf *ibid.*, q. LXXXVII, a. 1 c.

⁵ *De Civ. Dei*, lib. XIX, c. 4, n. 4.

⁶ *De lib. arb.*, lib. I, c. 8, n. 18. Et in *Epist. CXL, ad Honorat.*, subdit: « Bene agit... anima rationalis, si ordinem servet, et distinguendo, eligendo, pendendo subdat minora maioribus »; c. 3, n. 4.

quippe dilectionis virtute inferiora ordinat, nec ab inferioribus sordidatur¹.

116. Quae cum ita se habeant, facile est demonstrare sequentem Propositionem:

Primum principium obiectivae moralitatis est Deus.

Prob. Moralitas obiectiva ex relationibus resultat, quas homo tum ad seipsum, tum ad alios, tum ad Deum habet. Atqui rerum natura, earumque relationes a Divina Sapientia dictantur, ex qua omnis veritas, omnesque rerum essentiae cum suis attributis derivantur. Ergo principium moralitatis non aliud, nisi Deus esse potest. Scilicet, sicut omnis veritas creata est a prima veritate, nempe a Deo, tanquam a principio effectivo et exemplari²; et sicut essentiae rerum creatarum sunt ipsaem et ideae archetypae Mentis divinae³, ita omnis actionis honestas est ex convenientia cum prima ratione, seu cum Divina Sapientia: « Prima mensura et regula omnium est Divina Sapientia; unde bonitas et rectitudo, sive virtus uniuscuiusque consistit secundum quod attingit ad hoc, quod ex Sapientia Divina ordinatur⁴. » Neque convenientia cum recta ratione hominis honestatem actionis constituit, nisi quatenus in rationali creatura participatur ratio aeterna⁵. Ex quo fit, ut « ratio humana sit dirigenda secundum

¹ *De Mus.*, lib. VI, c. 14, n. 46. Praeclara etiam sunt illa verba: « Agnosce ordinem, quaere pacem. Tu Deo, tibi caro. Quid iustius? Quid pulchrius? Tu maiori, minor tibi: servi tu Ei, qui fecit te, ut tibi serviat quod factum est propter te »; *Enarr. in Ps.* CXLIII, n. 6. Afro Doctori concinit Aquinas, inquiens: « Hoc naturalis ordo requirit, quod inferiora superioribus subdantur » (*Contr. Gent.*, lib. III, c. 129, n. 1. Cf *ibid.*, c. 121, n. 2); unde « in hoc ipso inferius perfectissimum est, quo suo superiori maxime subditur »; *In lib. III Sent.*, Dist. XXXIV, q. II, a. 1, sol. 3 ad 2. Cf *Qq. dispp.*, *De Ver.*, q. XIV, a. 3 ad 8.

² *In lib. I Sent.*, Dist. XIX, q. V, a. 2 sol.

³ Cf *Ontol.*, c. II, art. 3, p. 46 vol. II.

⁴ *In lib. III Sent.*, Dist. XXIII, q. I, a. 1 sol. Quocirca in Deo, aiente s. Augustino, sicuti *causa subsistenti*, ita *ordo vivendi* invenitur; *De Civ. Dei*, lib. VIII, c. 4.

⁵ *I^a 2^{2e}*, q. XCII, a. 2 c. Id ex ipsis verbis *cum recta ratione* colligitur. Nam ratio *non recta*, uti antea adnotavimus (p. 60, not. 7), proprie non est ratio: ratio autem recta, seu vera est, quae cum veritate rei congruit, ac proinde cum ratione divina, quae est mensura omnis veritatis.

sapientiam et legem Divinam⁶. Hoc ipsum s. Thomas confirmat ex comparatione, quam inter *moventes*, et *regulantes* instituit. Nam « sicut in moventibus invenitur primum movens, quod est movens non motum . . . , ita etiam est in regulantibus, quod est aliquid, quod est regulans, et nullo modo regulatum: et haec est ratio primae regulae; et tale est Deus⁷. » Itaque « primum, ex quo pendet ratio omnis iustitiae, est Sapientia Divini Intellectus, quae res constituit in debita proportione, et ad se invicem, et ad suam causam; in qua quidem proportione ratio iustitiae creatae consistit⁸. »

117. Hoc ipsum et pagani philosophi agnoverunt. « Hanc igitur, ait Tullius, video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingenii excogitamat, nec scitum aliquod esse populorum, sed aeternum quiddam, quod universum mundum regeret imperandi prohibendique sapientia. Ita principem legem illam et ultimam mentem esse dicentem, omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei. . . . Est enim ratio, mensque sapientis ad iubendum et ad deterrendum idonea. Quapropter lex vera atque princeps, apta ad iubendum, et ad vetandum ratio est recta summi Iovis⁹. »

118. Ex qua propositione abnormitas infertur illius erroris, quem Pius IX in *Syllabo* proscripsit, nempe, « humanam rationem, nullo prorsus Dei respectu habito, unicum esse boni et mali arbitrum¹⁰; atque « morum scientiam posse a Divina auctoritate declinare¹¹. » Et sane, quemadmodum s. Tho-

⁶ *Qq. dispp.*, *De Malo*, q. XVI, a. 2 c.

⁷ *In lib. III Sent.*, Dist. XXV, q. II, a. 1 sol. 4 ad 2.

⁸ *Qq. dispp.*, *De Ver.*, q. XXIII, a. 6 c.

⁹ *De Legibus*, lib. II.—⁵ § I, n. 3.

¹⁰ § VII, n. 57. Cf *Alloc.* cit. 9 Iun. 1862. Inter eos, qui philosophiam moralem a notione Dei haud pendere blaterant, praeter Kantium (cf Ephem. *La Scienza e la Fede*, vol. VII, p. 292 sqq, Napoli 1844), aliquosque Germaniae philosophos, recensendi sunt Cousinus, Jouffroy, Guizot (cf Eph. cit., vol. V, p. 420 sqq, Napoli 1843). Quid autem dicendum sit de philosophia moralis in systemate atheorum, explicavimus in *Elem. seu Instit. Phil. Christ.*, vol. III, par. II, *Theol. nat.*, c. I, art. 5, p. 383, not. 3, Napoli 1873. Cf etiam *De Feller, Catechismo filosofico* (vers. ital.), § 124 sqq, p. 121 sqq, Napoli 1857; et Georg. Pritz, *De atheismo et in se foedo, et humano generi noxio*.

mas argumentatur, « in omnibus causis ordinatis effectus plus dependet a causa prima, quam a causa secunda: quia causa secunda non agit, nisi in virtute primae causae. Quod autem ratio humana sit regula voluntatis humanae, ex qua eius bonitas mensuretur, habet ex lege aeterna, quae est ratio Divina. . . Unde manifestum est, quod multo magis dependet bonitas voluntatis humanae a lege aeterna, quam a ratione humana; et ubi deficit humana ratio, oportet ad rationem aeternam recurrere¹ ». Paucis: « Humani actus bonitatem habent, secundum quod regulantur debita regula, et mensura² ». Atqui « Deus est regula et mensura voluntatis humanae³ ». Ergo.

ART. VI. Pufendorfii error refellitur

119. Iam ex adhuc ostensis colligitur, moralitatem actionum ex Divina Sapientia, non autem, quemadmodum Pufendorfius contendit⁴, ex libera Dei Voluntate pendere. Praestat nihilominus hunc errorem apposite refellere, simulque veram sententiam satius explicare.

120. Prop. *Discrimen inter bonum et malum morale ex positiva lege Divina, seu ex libera voluntate Dei repetenda non est.*

Prob. Ideo legem positivam divinam servare tenemur, quia naturaliter rectum est, ut inferiora superioribus subdantur. Atqui huiusc subiectionis ordinatio positivam legem Divinam praecedere intelligenda est; siquidem est ratio, ob quam ei parere tenemur. Ergo aliquid natura sua rectum sit oportet, antequam libera voluntas Dei aliquid praecipit, vel prohibet concipiatur. Audiatur s. Thomas: « Ex praeceptis legis Divinae mens hominis ordinatur sub Deo, et omnia alia, quae sunt in homine sub ratione. Hoc autem naturalis ordo requirit, quod inferiora superioribus subdantur. Sunt igitur ea, quae

¹ 1^a 2^{ae}, q. XIX, a. 4 c. De hac re iterum, ubi de origine et vi legis naturalis disseremus.

² 2^a 2^{ae}, q. XXIII, a. 3 c.

³ Qq. disspp., De Virt., q. I, a. 13 c.

⁴ Cf p. 73.

lege Divina praecipiuntur, secundum se naturaliter recta¹.

121. Praeterea, quae a libera Dei voluntate pendent, non nisi ex Divina Revelatione nobis innotescere possunt; ac proinde si omnis honestas, aut turpitudo actionum ex positivis legibus Dei praecipientis, aut prohibentis oriaretur, nullatenus iis, qui divinam revelationem vel non agnoscent, vel non admittunt, innotescere posset. Ast id falsum est; cum etiam *nutrili in sylvis, vel inter lupos* « possint sequi ductum rationis in appetitu boni, et fuga mali² ». Ergo³.

122. Denique « dicere, quod ex simplici voluntate (Dei) dependet iustitia, est dicere, quod Divina voluntas non procedat secundum ordinem sapientiae; quod est blasphemum⁴ ». Scilicet, si omnis inter bonum, et malum morale differentia a libera Dei voluntate penderet, ordo moralis pro lubitu a Deo mutari posset, et alias statui; id quod perfectioni Dei repugnat. Ad rem idem s. Thomas: « Dicendum, quod, sicut Apostolus dicit 2 ad Timoth. 2, *Deus fidelis permanet, negare seipsum non potest.* Negaret autem seipsum, si ordinem suae iustitiae auferret, cum Ipse sit ipsa sua iustitia⁵ ». Et sane, quis adeo insulsus est, qui non sentiat, insontem occidere, non servare fidem, Deum contemnere, aliaque huiusmodi, turpia per se esse, atque ita, ut nec a Deo permitti, ac in honesta commutari possint? Contra vero, an non alteri benefacere, parentibus obedire, Deum colere, et cetera huiusmodi, ita sunt bona et honesta, ut a Deo ceu mala et inhonestata declarari prorsus nequeant?⁶

¹ Contr. Gent., lib. III, c. 129, n. 1. Cf Qq. disspp., De Ver., q. XXIII, a. 6 c.

² Qq. disspp., De Ver., q. XIV, a. 11 ad 1.

³ Hoc argumentum maiorem vim ex eo accipit, quod ex Pufendorfii sententia (*Eris Scandica, Praef.*, Francfort 1686) in iuris naturalis tractatione nulla Divinæ Revelationis ratio est habenda.

⁴ Qq. disspp., De Ver., q. XXIII, loc. cit.

⁵ 1^a 2^{ae}, q. C, a. 8 ad 2. Cf Leibnit., *Théodicée*, IIe part., n. 173 sqq; Opp., t. II, p. 179 sqq, ed. A. Jacques, Paris 1842, et Rosmini, *Storia compar. e critica de' sistemi intorno al principio della morale*, c. 8, a. 1.

⁶ Hinc s. Bernardus: «Omnis illa sermonis Dominici in monte habiti spiritualis traditio, et quidquid de dilectione, humilitate, mansuetudine, ceterisque virtutibus, tam in novo, quam in veteri Testamen-

123. Nec quidquam proinde derogatur libertati Divinae. Etenim, ut recte, ex D. Thoma¹, Suarez inquit: « Divina voluntas, licet simpliciter sit libera ad extra, tamen ex suppositione unius actus liberi potest necessitari ad alium; ut, si vult promittere absolute, necessitatur ad implendum promissum etc. . . . Et cum eadem proportione, si vult creare mundum, et illum conservare in ordine ad talem finem, non potest non habere providentiam illius . . . perfectam et consentaneam suae bonitati et sapientiae. Ideoque, supposita voluntate creandi naturam rationalem . . . , non potuit Deus non velle prohibere tali creaturae actus intrinsece malos, vel nolle praecipere honestos necessarios² ».

124. Itaque non ex libera voluntate Dei, sed, ut iam diximus³, ex Divina sapientia, moralitas actionum normam suam accipit. Sane in Divina Sapientia « sunt infiniti thesauri rerum intelligibilium, in quibus sunt omnes invisibles, atque incommutabiles rationes rerum⁴ ». Iam intelligibilitas Divinae Essentiae, per quam Deus omnia intelligit, essentias et veritatem rerum determinat; siquidem « suum (Dei) intelligere est mensura, et causa omnis alterius esse⁵ »; atque res ideo verae sunt, quia *Intellectui Divino adaequantur*⁶. Igitur non ex eo quod Deus aliquid libere vult, illud moraliter bonum constituitur, sed quia secundum incommutabiles rationes, quae in Divina Sapientia sunt, aliquid creatureae ra-

to spiritualiter observandum contrahitur... est necessarium incommutabile, quia naturaliter bonum, ita ut nulla ex causa vel ab ipso Deo aliquatenus possit immutari. Hoc ne ipsi quidem Deo mutare liberum est »; *Lb. de praecepto et dispensatione*, c. 3, n. 7 et 8.

¹ Qq. disp., ibid. ad 3.

² *De Legibus*, lib. II, c. 6, n. 15. Cf Kleutgen, *La Filos. antica eposta e difesa* (vers. ital.), vol. II, tratt. III, c. 3, § 3, n. 267 sqq, p. 403 sqq, Roma 1867.

³ P. 80 sqq. — ⁴ S. Aug., *De Civ. Dei*, lib. XI, c. 10, n. 3.

⁵ I, q. XVI, a. 5 c. Cf ibid., q. XIV, a. 8 ad 3.

⁶ I, q. XVI, a. 1. Cf *Ontol.*, c. IV, art. 1, p. 26 vol. II. Quocirca « inventur veritas in rebus. . . , secundum quod imitantur Intellectum Divinum, qui est eaurum mensura, sicut ars est mensura omnium artificiorum »; Qq. disp., *De Ver.*, q. I, a. 8 c. Et ibid., q. IV, a. 6. *Sed contra*: « Similitudines rerum in Verbo existentes sunt mensurae veritatis in rebus omnibus, quia secundum hoc res aliqua diciuntur vera, secundum quod imitatur exemplar suum, quod est in Verbo».

tionali essentialiter consentaneum aut oppositum esse Deus cognoscit, illud necessario Divina voluntas iubet, aut vetat, atque ita honestum, et in honestum statuit: « Id, quod est voluntum a Deo, habet primam causam iustitiae ex ordine Divinae Sapientiae¹ ».

ART. VII. *De affectionibus, quae actionem moralem consequuntur, seu de imputatione et merito*

125. *Imputare* in morali disciplina idem est, ac cuiquam actionis causam adscribere, eiusque consecutiones, seu consectaria. Quocirca velut ex duabus partibus constat, nempe imputatione *facti*, qua quis declaratur actionis auctor; et imputatione *iuris*, qua consectaria actionis eidem assignantur; nam qui actionem edit, quacum certa consectaria connexa esse ignorare non potuit, in haec ipsa censetur agendo consisse².

126. Prop. *Actiones morales sunt revera imputabiles*.

Prob. Imputatio est quoddam iudicium, quo aliquem sua-

¹ Qq. disp., *De Ver.*, q. XXIII, a. 6 ad 1. Ex hac, quam explicavimus, doctrina, illud etiam perspicitur, nullum a nobis, quemadmodum Pufendorfius singit (*loc. cit.*), « principium coaeternum et extrinsecum Deo adiungi, quod Ipse in assignandis rerum formis sequi necessum est». Hoc enim absurdum secundum eorum sententiam poneretur, qui, ut iam alibi demonstravimus (*Theol. natur.*, c. III, art. 6, p. 343, not. 1, vol. II), essentias rerum ne ab Intellectu quidem Divino pendere falso docuerunt; non vero secundum sententiam, quae moralitatis dictamina a Divina Sapientia, quae exemplar est rerum omnium, fundamentum desumere statuit. Neque aliqua regula extra Deum statuitur, qua Ipse rectum, incommutabilemque moralem ordinem praecipiat. Nam Deus, secus ac nos, qui iuste facimus secundum legem alicuius superioris, sibi ipsi, ut suo loco dicemus, est lex; I, q. XXI, a. 1 ad 2. Vid. etiam Qq. disp., *De Ver.*, q. XXIII, a. 6 ad 6, ubi apposite advertit, divinam voluntatem habere aliquam rationem, non ex parte volentis, « nam voluntas, sapientia, et bonitas secundum rem sunt idem in Deo »; sed ex parte voliti, « secundum quod ipsum volitum ordinatur . . . ad aliquid: qui quidem ordo ad Divinam Sapientiam pertinet ».

² *Imputare* proprie est aliquid in alterius rationes, vel expensi tabulas referre. Hinc Sen., *Ep.* VIII, *Hoc non imputo in solutum de tuo tibi*. Sicut ergo hoc fit, comparatis inter se acceptis, et in rem alicuius expensis, ita aptissimum visum est vocabulum ad exprimendam illam legis ad facta applicationem, quae itidem fit, instituta huiusmodi comparatione.